

Samvær

Av Vigdis Bunkholdt

Litt om loven

Nesten alle barn og ungdommer som flytter i fosterhjem har samvær med foreldrene sine. De kan også ha samvær med andre nærstående, f.eks. besteforeldre. I dag legges det sterk vekt på at søsken skal ha samvær med hverandre hvis de ikke flytter i samme fosterhjem. Når flyttingen har skjedd med tvang, dvs. etter § 4-12 (i loven av 1992), er det fylkesnemnda som skal regulere samværsordningen – etter forslag fra barnevernet. Da er samværsordningen juridisk bindende. Slike samværsordninger kan forandres på to måter: Hvis samværet skal utvides, er det barneverntjenesten som tar avgjørelsen. Hvis det skal være mindre samvær, må saken tas til fylkesnemnd, som så tar avgjørelsen. Dette for å sikre at større inngrep i barns og foreldres rettigheter skal ha hjemmel i loven.

Fylkesnemnda kan også bestemme at det ikke skal være samvær eller at samværene skal skje med tilsyn. Dette skjer når en mener at samværene kan skade barnet fysisk eller psykisk, eller at barnet kan bli kidnappet fra fosterforeldrene. Dette skjer sjelden.

Når flyttingen skjer frivillig, er samværsordningen en avtale mellom biologiske foreldre, fosterforeldre og barnevernstjenesten. Ordningen er da ikke juridisk bindende og kan endres etter ønske fra foreldrene.

Et overordnet krav er at samvær skal være til *barnets beste*. Det er vanskelig å bruke barnets beste som styringsredskap ved fastsettelse og vurdering av samvær fordi begrepet er vagt og altomfattende. Bedre enn å bruke et lite konkret begrep, er det å kjenne barns utvikling generelt og det enkelte barnets behov spesielt, og så følge med i hva som skjer i og med barnet knyttet til samværene.

Samvær skal fylle flere funksjoner.

Samvær skal bidra til å utvikle eller videreutvikle *tilknytningen og tilhørigheten* mellom fosterbarnet og biologiske foreldre og søsken. Samvær skal også bidra til at barn som flytter får oppleve kontinuitet i livet (se om tilhørighet) og bidra til at eventuell tilbakeføring til biologiske foreldre kan skje så lite belastende som mulig for barnet. Mange fosterbarn bekymrer seg for foreldrene sine – spesielt vil barna som har vært foreldre for foreldrene sine (parentifisering)tenke mye på hvordan foreldrene og kanskje også søsknene klarer seg uten deres hjelp. Samvær kan da bekrefte at de klarer seg – selv uten deres hjelp.

Det som trumfer alle disse funksjonene, er om samvær bidrar til tilknytning. Toril Havik har sagt at *det sentrale vurderingstema ved fastsettelse av samværsordninger, bør være om samværet vil støtte*

opp under eller motarbeide barnets arbeid med sine grunnleggende antagelser om seg selv og om andre. De grunnleggende antagelsene er det samme som Bowlby kalte for indre arbeidsmodeller; er jeg verd andres omsorg og omtanke? Er jeg verdifull nok til på bli tatt vare på? Kan jeg regne med - og stole på - andre?

Slike opplevelser av egenverd og andres troverdighet og omtanke, utvikles i tilknytningsprosessen – det viktige samspeillet mellom barn og omsorgsgiver, som har så store konsekvenser for så mye utvikling. Mange fosterbarn sliter med nettopp dette og trenger hjelp til å endre de negative tankene og følelsene de har om seg selv og om andre. Dette arbeidet er helt avhengig av at det utvikles et gjensidighetsforhold - tilknytning - mellom fosterbarn og fosterforeldre.

Tilknytning som grunnlag for endring

Vi kan si det så sterkt som at relasjon, eller tilknytning, er den viktigste betingelsen for utvikling og endring. En god samværsordning kan påvirke denne prosessen på en konstruktiv måte, mens en dårlig samværsordning kan hindre eller forsinke den. Både fosterforeldre og biologiske foreldre trenger hjelp til å bidra til at det enkelte barnets samværsordning har en kvalitet som øker mulighetene for et godt endringsarbeid.

Å fastsette samværsordning for det enkelte barnet er med andre ord en komplisert og sammensatt oppgave. Det er mange som blir berørt av beslutningene som tas om samvær, og ønsker og krav kan komme på kollisjonskurs med hverandre. Vi vet f.eks. at biologiske foreldre ønsker seg mere samvær mens fosterforeldrene synes det skal være mindre. Fosterbarnet kan ønske å treffe foreldre og søsken ofte mens barnevernstjenesten mener det kan kollidere med muligheten for å knytte seg og få tilhørighet til fosterfamilien. Men selvsagt skjer det også at alle parter er enge om at samværsordningen er slik de ønsker, og samværene skjer uten konflikter av noe slag.

Men ikke sjelden oppstår det vanskeligheter og konflikter når barn og foreldre skal ha samvær. Det er noen av disse konfliktene vi skal se nærmere på – og gi noen tips til hvordan fosterforeldre kan håndtere konfliktene når de oppstår.

Fosterbarns reaksjoner på samvær

Mange samvær er til både glede og nytte for alle parter i en fosterhjems plassering. Det som kanskje mest av alt uroer fosterforeldre, er at fosterbarnet kan ha sterke negative reaksjoner før, under og etter samvær. Barnet kan ha kroppslige reaksjoner som å tisse og bæsje på seg, kaste opp, eller får søvn- eller spiseproblemer. Psykiske reaksjoner kan være økt utagering, konsentrasjonsvansker, tristhet, gråt, avvisning av fosterforeldrene eller omvendt økt avhengighet og klynging. I utgangspunktet er det ikke rart at barn får slike reaksjoner – det ville antagelig være underligere om det ikke kom reaksjoner. Atferden kan være reaksjoner på å se igjen foreldre som har avvist eller

mishandlet dem, det kan være lengsel som trigger nye sorgreaksjoner, eller det kan være frykt for å måtte flytte fra fosterhjemmet hvor de har funnet trygghet.

Hva kan fosterforeldre gjøre?

Fosterforeldrenes første jobb er å avgjøre om reaksjonene hos barnet er så sterke at de går klart over grensen for hva et barn skal tåle av frykt og ubehag. Nå kan grensen for hva som er tålbart variere, men for de fleste vil de sterke reaksjonene vi ser hos en del fosterbarn være et tydelig språk og rop om hjelp. Et annet holdepunkt er om reaksjonene nå er så sterke at fosterforeldres første impuls er å skjerme barnet mot det som trigger reaksjonene og beskytte dem mot møtet med mennesker som barnet ikke orker å være sammen med. Men i og med at fosterforeldre er juridisk bundet av det fylkesnemnda har bestemt, kan det kjennes vanskelig å gå imot ordningen og gi etter for ønsket om å skjerme. Det er likevel det vi vil oppfordre deg til å gjøre. Ta kontakt med barneverntjenesten og vær tydelig om det du ser og den bekymringen dette vekker. Vær tydelig på at det er ditt ansvar å ta vare på barnet, og at du ikke kan ta ansvar for å sende det inn i en situasjon som det åpenbart ikke tåler. Så får det bli saksbehandlers ansvar å ta dette videre til de andre partene i saken.

Du skal også være klar overfor barnet om at du ser hvor vondt han/hun har det, og at du som voksen skal ta ansvar for å beskytte det. Forklar hva du gjør, men du må også være klar på at i siste instans er det barnevernet som må inn og eventuelt forandre på situasjonen.

Det krever mye av deg å stå opp mot loven og samværsavtalen, men du er den som kjenner barnet ditt og som skal passe på at det ikke skjer noe som kan skade det ytterligere.

Denne tankegangen gjelder enten barnets reaksjoner kommer før eller etter samværene, eller begge deler.

Noen barn og ungdommer er helt klare på at de ikke vil treffe foreldrene sine. Denne reaksjonen kan komme uten slike fryktreaksjoner som dem vi har tatt opp ovenfor. Barna er bare helt klare på at dette vil de ikke, og ingen skal tvinge dem. Din første jobb er å prøve å avklare hvorfor barnet møter med denne bastante avvisningen av foreldrene. Du må gjerne forklare det formelle, men det er viktigere at du tar motstanden på alvor og bruker tid på å gå nærmere inn i den. Det har ofte liten hensikt å spørre om hvorfor eller hvorfor ikke. Bruk heller formuleringer som «...er det slik du kjenner det, det vil jeg gjerne høre mere om» eller «...si litt mere om det, da».

Vu vil advare mot å si til barnet at foreldrene gleder seg så veldig og kommer til å bli skuffet. Barnet skal ikke ha ansvar for å oppfylle foreldrenes ønsker og for foreldrenes følelser.

Også her skal du ta kontakt med barneverntjenesten og legge fram situasjonen. Det er deres ansvar å gjøre en faglig vurdering og å eventuelt ta saken videre, eller sette inn tiltak som kan forandre situasjonen.

Det er også lett å se for seg situasjoner som krever at fosterforeldrene må forberede barnet på at mamma kanskje ikke kommer, og skal hjelpe barnet med skuffelsen når hun ikke kommer til samvær. Det kan også oppstå vanskelige situasjoner når barnet bli fulgt av foreldrene tilbake til fosterhjemmet. Eventuelle lojalitetskonflikter kan bli satt på spissen – når fosterbarnet bokstavelig talt står mellom biologiske foreldre og fosterforeldrene. Alle tre parter kan trenge hjelp til å komme ut av situasjonen.

Elektronisk samvær

I løpet av de siste årene har barns og unges bruk av forskjellige elektroniske medier blitt svært utbredt. Fosterbarn og biologiske foreldre kan ha tilgang til hverandre på medier som Skype, Instagram osv. Dette behøver ikke å være et problem, men kan i verste fall bidra aktivt til at tilknytning og tilhørighet til fosterfamilien blir vanskeliggjort. Biologiske foreldre som kjemper for å få tilbakeført barna sine, eller som er redde for at barnet skal knytte seg så sterkt til sine fosterforeldre at de mister kontakten med dem, kan f.eks. bruke mediene til å trigge lojalitetskonflikter eller true barnet sitt med sanksjoner.

Bruk av elektroniske medier kan reguleres av fylkesnemnda, men full kontroll, over fosterbarns bruk av slike medier er svært vanskelig. Fosterbarn selv er delt på sine holdninger til å bli fratatt kontrollen. Noen er lettet over å få hjelp til å begrense foreldrenes tilgang til dem mens andre synes det er urettferdig at de ikke får styre kontakten selv.

Konklusjonen på dette må være at konstruktiv bruk av elektroniske medier etter omsorgsovertakelse er avhengig av arbeid med og samarbeid mellom alle de tre partene etter omsorgsovertakelse.